

Tilpasninger til nytt økologiregelverk

Debio Marked, oktober 2024

Undersøkelse finansiert av Regelverksutvalget for økologisk produksjon

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	3
Om spørreundersøkelsen – utvalg og svarprosent	3
Om respondentene	4
Fjørfe	6
Besetninger.....	6
Fjørfehus.....	7
Andre utfordringer.....	9
Fortolkning av fritekstsvar	9
Veksthus	10
Husdyrgjødsel	11
Storfe	14
Okser	14
Dyrevelferd for storfe.....	15
Vedlegg 1: Spørsmålene fra undersøkelsen	17

Innledning

Med nytt økologiregelverk innført i 2022, har driftspremissene for virksomheter med økologigodkjenning endret seg. Enkelte av endringene har vært moderate, andre mer inngripende. Regelverksutvalget for økologisk produksjon har behov for å få innsikt i hvilke områder som er mest krevende for produsenter å få gjennomført, og ba derfor vinteren 2024 Debio Marked om å gjennomføre en sonderingsundersøkelse. Enkelte områder ble prioritert, blant annet de som har en overgangsordning noen år frem i tid som påvirker bygningsmasse o.l. Dette inkluderer blant annet hold av fjørfe og veksthusproduksjoner.

Regelverksutvalget for økologisk produksjon (RVU) har finansiert denne undersøkelsen med midler fra Landbruksdirektoratet. Oppdraget ble gitt til Debio Marked.

Om spørreundersøkelsen – utvalg og svarprosent

Undersøkelsen ble sendt ut 17. juni 2024 på e-post til landbruksvirksomheter med godkjenning fra Debio. Her ble virksomheter som kun driver med birøkt silt ut. Totalt ble undersøkelsen sendt ut til 1861 virksomheter. Undersøkelsen hadde svarfrist til 11. august. I perioden undersøkelsen var aktiv, ble det sendt ut to påminnelser til virksomheter som enten ikke hadde besvart, eller kun delvis hadde besvart undersøkelsen.

Undersøkelsen besto av i alt 41 spørsmål. Utvalget av tema, de konkrete spørsmålene og ordlyden (se vedlegg 1) ble godkjent av RVUs medlemmer på e-post før utsending. Undersøkelsen tar for seg fjørfehold, storfehold, husdyrgjødsel og veksthusproduksjoner. Avslutningsvis ble også respondentene bedt om å dele betraktninger om dyrevelferd for storfe.

Undersøkelsen gir respondentene muligheten til å ordlegge seg selv ved flere anledningen. Av de 41 spørsmålene, er det åtte åpne tekstfelt i tillegg ni spørsmål hvor man blir bedt om å spesifisere ved bestemte svaralternativer. Dette innebærer at vi i undersøkelsen har vært nødt til å fortolke besvarelser, spesielt i tilfeller hvor besvarelsene kan ha vært flertydig.

Av de 1861 virksomhetene fullførte 593 produsenter hele undersøkelsen. 59 mottakere klikket seg inn på undersøkelsen, men fullførte aldri. Det vil si at 32 % fullførte undersøkelsen (35 % inkludert de som ikke fullførte hele).

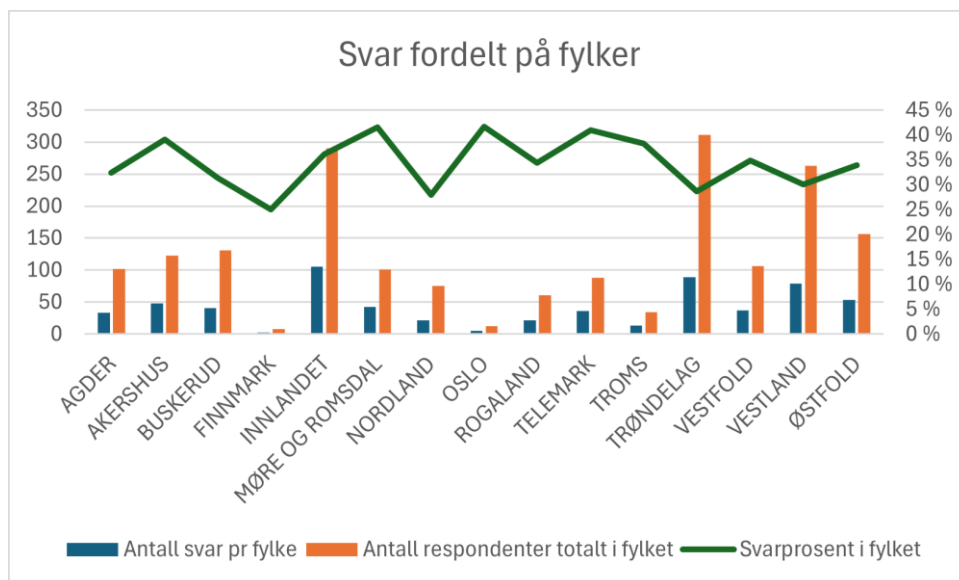
Økoprodusenter	
Totalt antall aktuelle produsenter	1869
Produsenter som mottok spørreundersøkelsen	1861
Antall respondenter (svarprosent)	651 (35 %)
Fullstendige svar	593 (32 %)
Ufullstendige svar	59 (3 %)

Tabell 1: Utvalgsoppstilling for den gjennomførte spørreundersøkelsen

I den følgende undersøkelsen har vi valgt å inkludere svarene fra respondenter som ikke har klikket seg gjennom hele undersøkelsen. Undersøkelsen angår flere separate regelverksområder, og vi vurderer derfor at svarene er meningsfulle selv om respondentene ikke har klikket seg gjennom helt til undersøkelsens siste side.

Om respondentene

Geografisk tilhørighet var en av bakgrunnsvariablene i undersøkelsen. Høyest deltakelse var det fra Telemark og Møre og Romsdal (henholdsvis 41 og 42 %). De tre fylkene med høyest andel økologiske produsenter, Trøndelag, Innlandet og Vestland, hadde alle under gjennomsnittet besvarelser.

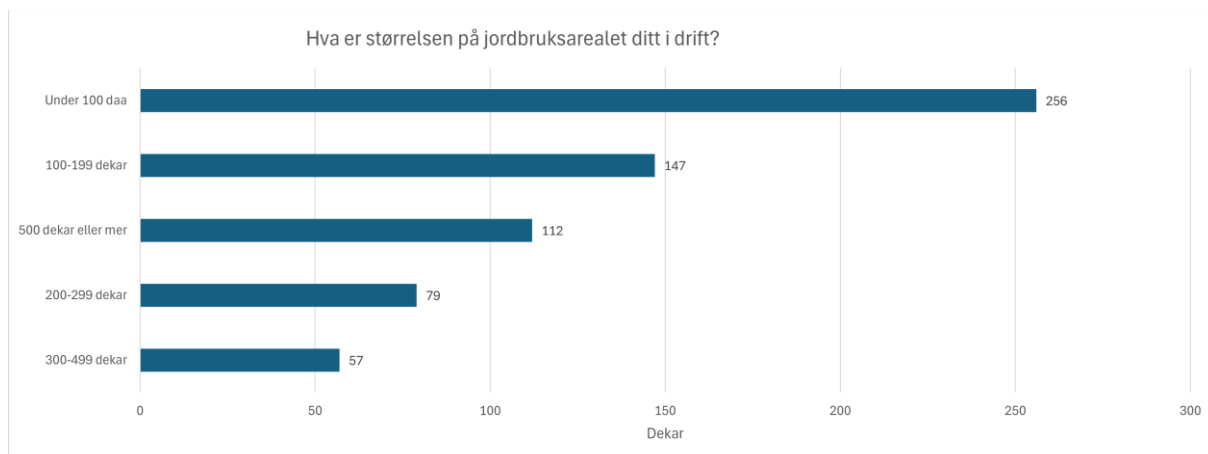
Figur 1: Antall respondenter per fylke og andel svar per fylke sammenlignet med alle godkjente virksomheter

I undersøkelsen ble respondentene bedt om å oppgi «i hvilket år virksomhet startet virksomheten med økologisk produksjon». Svaralternativene strakk seg fra «1986 eller før» til 2024.

Figur 2: Oppstartsår for produksjonen

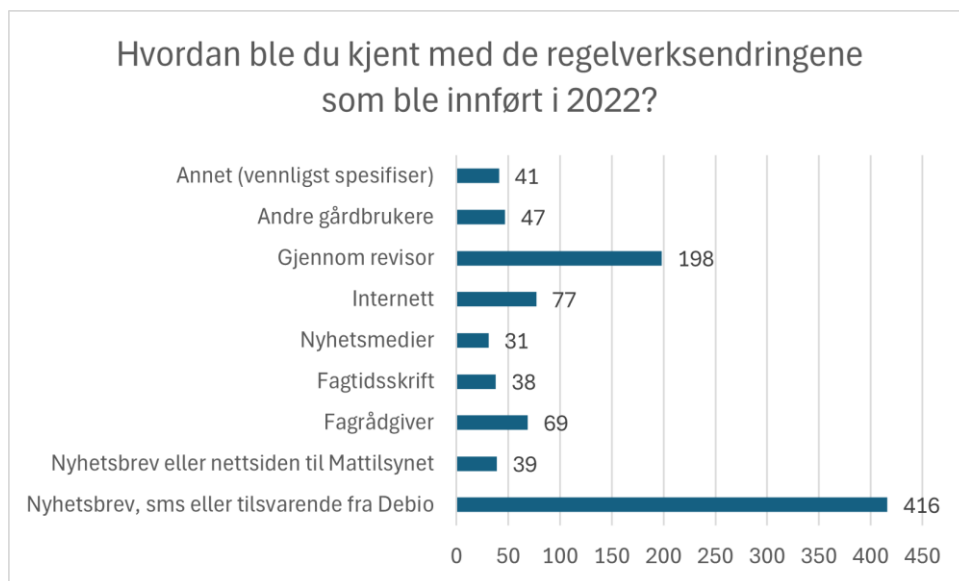
Av de totalt 651 respondentene svarer 39 % at størrelsen på jordbruksarealet i drift er på under 100 daa.

Figur 3: Jordbruksareal i drift

Motivasjonen for å drive økologisk og eventuelle utfordringer knyttet til driften, var blant spørsmålene. Her valgte vi å gjenbruke noen formuleringer fra AgriAnalyses rapport 9/19. Respondentene kunne velge tre svaralternativer.

Agronomisk interesse (38 %), bærekraftig landbruk (55 %) og et ønske om å drive gården uten sprøytemidler eller kunstgjødsel (66 %) var de tre mest brukte begrunnelsene. På åpent svaralternativ (9 %), svarer flere dyrevelferd og bedre jordhelse. Markedsutsikter og bedre økonomi oppgis som svar av 9 % og 22 %. Dette ser vi også motsvart i da respondentene skulle oppgi de tre mest utfordrende sidene med driften sin, hvor økonomi (38 %) er nest mest anvendte svaralternativ. Ugrasbekjempning er det flest svarer som utfordrende (59 %).

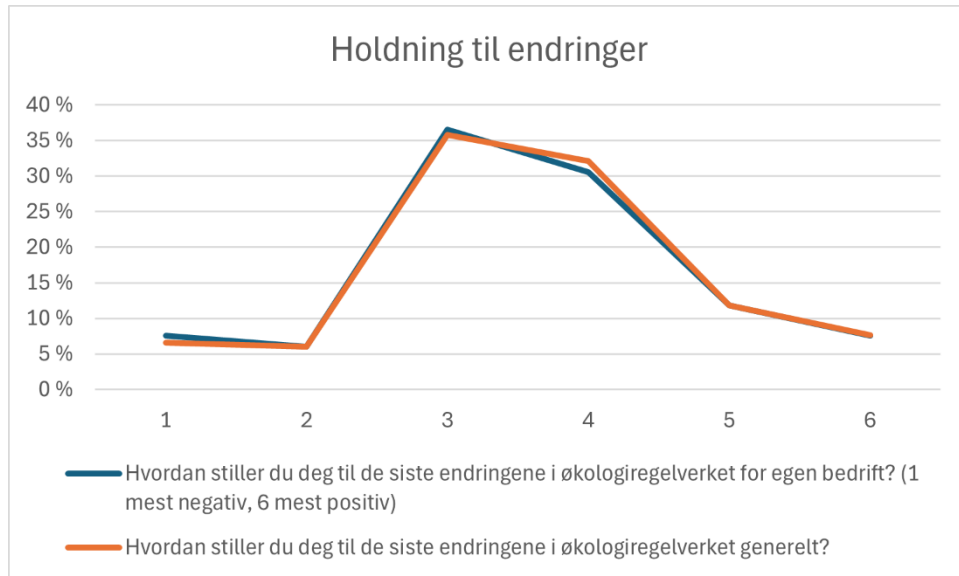
Figur 4: Informasjonskilder

I undersøkelsen ble respondentene bedt om å dele hvilke informasjonskanaler de fikk informasjon om det nye økologiregelverket fra, hvilke kanaler de foretrakk å få informasjon fra, og hvor godt informert de selv mente det var. På spørsmål om informasjonskanaler kunne respondentene oppgi flere kilder.

De to desidert tydeligste kildene til informasjon om regelverket som ble innført i 2022 var «Nyhetsbrev, sms eller tilsvarende fra Debio» (64 %) og «Gjennom revisor» (30 %).

Ser vi på hvilke kanaler de ønsker at informasjonen kommer fra, ønsker de fleste at den skal komme på e-post (89 %), per SMS (19 %) eller en kombinasjon av de to andre (22 %). 6 % foretrekker at informasjonen kommer fra Debios revisorer under revisjon eller fysiske brev.

Et flertall på 55 % sier de føler seg godt informert om det nye økologiregelverket.

Figur 5: Holdning til endringer i økologiregelverket for egen del og generelt

I undersøkelsen stilte vi spørsmål om hvordan respondentene stiller seg til de siste endringene i økologiregelverket enten for egen virksomhet eller generelt. Svarene på de to spørsmålene skiller seg marginalt fra hverandre. På en skala fra en til seks hvor seks er mest positivt, svarer 50 % fra fire til seks for sin egen del og 52 % generelt.

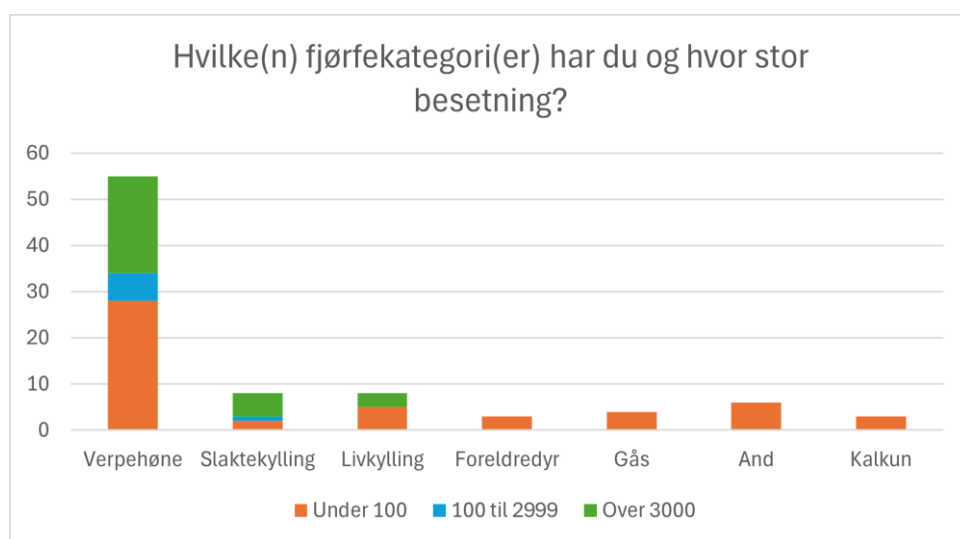
Fjørfe

Besetninger

Totalt 72 respondenter svarte bekreftende på at de har fjørfedrift, men kun 62 fortsetter undersøkelsen. Prosentvis kommer flest av svarene fra Akershus (13 %), Østfold (19 %) og Innlandet (22 %).

På spørsmål om de er kjent med veilednings- og utredningsarbeidet som er gjort på området, svarer 53 % at de ikke er kjent med dette. Av de resterende 47 % som kjenner til dette, svarer omtrent halvparten at de har hatt nytte av veilednings- og utredningsrapportene for eget driftsopplegg (24 %) og halvparten at de ikke har hatt nytte av det (23 %). I undersøkelsen lenkes det til dette spørsmålet til Regelverksutvalgets sider med oversikt over publiserte veilednings- og utredningsrapporter.

Verpehøner er den kategorien fjørfe de fleste driver med, uavhengig av størrelse på besetningen.

Figur 6: Besetningsstørrelse. Uten «Ikke relevant»-besvarelser.

De fleste som driver stort, dvs. over 3000 dyr, oppgir at de er kjent med og har hatt nytte av veiledningsrapporter og utredninger på feltet (13 av 15 respondenter). Sju respondenter som har over 3000 dyr oppgir at de ikke er kjent med disse rapportene, men av disse driver tre ikke-økologisk fjørfeproduksjon. Av de resterende fire, svarer to at de vil avslutte økologisk produksjon som følge av regelverksendringen.

Det er totalt 27 produsenter av de 62 som svarer at de har mer enn 100 dyr, uavhengig av art. Av disse svarer to at de driver ikke-økologisk fjørfeproduksjon. Med andre ord er det totalt 25 respondenter i undersøkelsen som driver økologisk og som har mer enn 100 dyr.

Fjørfehus

Det blir nye regler for størrelse på utgangshull i fjørfehus fra 01.01.2025. I første omgang blir det et krav om at produsentene skal ha en plan for hvordan fjørfehuset tilpasses for gjennomføring før et nytt innsett.

Det blir krav om minimum 2 m per 100 m² utgangshull fra bruksareal inne til utbygget (veranda) dersom arealet i utbygget skal medregnes som bruksareal. Dersom ikke arealet i utbygget medregnes, er det til vurdering å ikke stille krav til størrelse utgangshull mellom inne til utbygget, men kun fra utbygget til uteareal (spørsmål 13 i Vedlegg 1). Om en slik tolkning av regelverket vil få konsekvenser for hvordan respondentenes driftsbygning er utformet i dag, svarer 41 avkreftende og 21 bekreftende. Flere av de 21 respondentene mener at dette vil kunne bety opphør av drift eller en omlegging til ikke-økologisk drift. Tre skriver dette eksplisitt og fire flere skriver at tilpasning til det nye regelverket «*blir vanvittig krevende*» eller at de ikke ser «*hvordan det skal la seg gjennomføre*».

Ser vi på enkeltproduksjoner av en viss størrelse, får vi følgende svar:

21 respondenter har over 3000 verpehøner, og av disse 21 svarer 12 bekreftende på spørsmål om konsekvenser av en slik regelverksendring for gjeldende driftsbygning. Fem av respondentene kommenterer på utfordringer knyttet til ventilasjon og kondens eller problemer med selve

konstruksjonen av bygningen. Fire av respondentene uttrykker usikkerhet rundt hvorvidt de kan tilpasse seg regelverket og én av dem skriver eksplisitt at hen vurderer ikke-økologisk produksjon med et slikt regelverk. De resterende tre uttrykker å ha tenkt ut mulige løsninger.

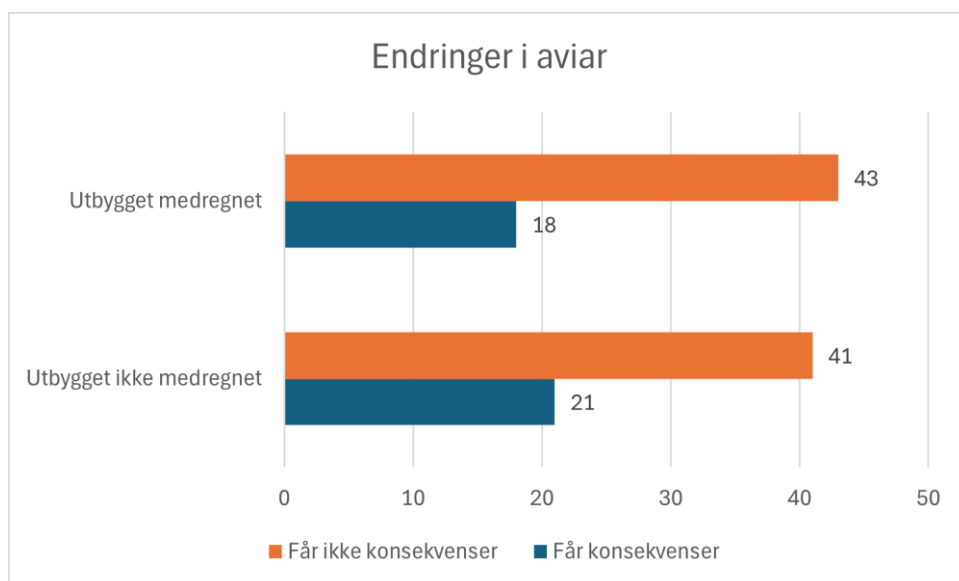
Fem respondenter har 100-2999 verpehøner. Av disse svarer tre at regelendringen får konsekvenser for deres driftsbygning. Den ene svarer kun «Har 4 × 90 cm», de to andre svarer dette innebærer opphør av økologisk produksjon.

Av de seks som har enten 100-2999 eller over 3000 slaktekyllinger, svarer halvparten at regelendring er akseptabel og halvparten at de må bygge om.

Kun fire respondenter har enten 100-2999 eller over 3000 livkylling. Tre av fire sier at en slik løsning er akseptabel. Den siste mener at endringen vil medføre opphør av økologisk drift.

På spørsmål om et eventuelt fremtidig krav om minimum 2 m per 1000 høner utgangshull fra bruksareal inne til utbygget (veranda) vil få konsekvenser for respondentenes driftsbygning og fjørfeproduksjon (spørsmål 14 i Vedlegg 1), svarer 18 ja og 43 nei. Flere av de som svarer bekreftende peker på klimatiske forhold og problemer med å kunne fortsette økologisk drift. For noen er utfordringen at bygningskonstruksjonen ikke kan håndtere større svekkelser, på grunn av selve konstruksjonsmåten, uavhengig om det er i betong eller tre, eller på grunn av for eksempel snøtrykk. Det som flere trekker fram som en utfordring er problemer med inneklime, enten kondens eller kulde. Flere av disse påpeker at det vil påvirke dyrevelferden negativt.

Av de som har over 3000 verpehøner, svarer 14 respondenter bekreftende på spørsmålet om konsekvenser for driftsbygning. Sju av respondentene i dette segmentet mener at dette forslaget til regelendring vil få konsekvenser knyttet til dårligere inneklime og/eller dårligere dyrevelferd. En av respondentene kommenterer som følger: «Dette vil føre til at jeg må gjennomføre store bygningsmessige endringer i form av mer åpninger fra bruksareal til veranda. Noe som ikke er ønskelig i betongkonstruksjonen. Mer åpninger i bygget vil påvirke ventilasjonen i negativ retning slik at den blir dårligere, noe som kan føre til lavere dyrevelferd for hønene.» To skriver at større luker vil gå utover bærende konstruksjoner. To vil ikke lengre produsere økologisk med en slik løsning. De resterende ser at ombygging er nødvendig, men kommenterer ikke direkte hvordan.

Figur 7: To utbyggingsvarianter

Respondentene ble bedt om å svare på noen åpne spørsmål knyttet til hvordan man løser nye krav. På spørsmål om hvordan de har tilpasset seg kravet om å holde flokkene atskilt utendørs, svarer 18 at de kun har én flokk. 20 svarer at de bruker eller vil bruke gjerder, gjerne enkle lettgjerder og nettinggjerder. Av de resterende sju besvarelsene, vil én avslutte fjørfeholdet, en annen vil benytte hønsevogn og de siste har en allerede tilpasset drift.

Tilsvarende om hvordan de har tilpasset seg kravet om å holde flokkene atskilt i utbygget (veranda), svarer 15 at de har én flokk, 11 vil bruke gjerde. Enkelte svar som at fuglene går fritt kan tyde på at det kun er én flokk. Ellers kommenterer en respondent at hen har «forsøkt å sette opp skillevegger på veranda, men dette er praktisk krevende da duken til utearealet skal gå opp og en god forankring av skillevegger er da vanskelig.» En annen har valgt å sette opp «elementer beregnet for hundegård».

I det nye regelverket fra 2022 er det krav om maksimalt tre etasjer i aviaret (fra 1.1.2030). På spørsmål om det er aktuelt for respondentene produksjon, ba vi dem beskrive hvordan de har tenkt å løse eller tilpasse seg kravet. Utover én som svarer at økoproduksjonen vil opphøre i 2030, svarer ni respondenter at de har tre eller færre etasjer og ikke flere dyr enn at det er et problem. Én svarer at fjøset ble bygd i 2022 og er tilpasset nye krav, men presiserer ikke ytterligere, og en tolker regelverket slik at man kan ha fire etasjer, men kun benytte tre av dem og må bygge større isolert veranda.

Andre utfordringer

Avslutningsvis spør vi respondentene om det er andre utfordringer med regelverket for produksjon av økologisk fjørfe. 11 av 29 respondenter svarer her ganske enkelt nei. De resterende svarene peker på vidt forskjellige utfordringer, fra markedspris, kvaliteten på verpeegg, tilgjengeligheten og kvaliteten på kraftfôr/hel økologisk havre, og tilgang på økologiske livdyr. Åtte respondenter har innvendinger mot arealkravet, spesielt utearealet som flere mener blir uforholdsmessig stort: «*Det er per i dag krav til 30 daa økologisk uteareal. Dette er et uforholdsmessig stort areal. Selv med godt dekke og ly så bruker hønene de nærmeste 8-10 daa til hønehuset. Burde vært tilstrekkelig med maks 10 daa når de i tillegg har veranda.*» En annen peker på utfordringer knyttet til rovdyr: «*Uteareal til høner: Vi har nå ca. 200 høner og da krever økoforskriften 1 mål til uteareal. Vi bor tett på skogen og må derfor ha tak/nett over uteområdet for å hindre angrep fra hønsehauk/musvåk. Det er ikke bærekraftig å lage «tak» til et så stort område så vi valgte derfor å gå ut av Debioordningen for hønse driftens vår. Hønene får selvfølgelig fortsatt gå ute, men på et mye mindre område.*»

En av respondentene kommenterer på utfordringer knyttet til krav om fast underlag i hønsehuset:

«*Vi har dei i eit flyttbart hønsehus, og flyttar dei regelmessig over bakkane. Om vinteren er dei i drivhus med flistalle. Kravet til fast underlag i hønsehuset passar ikkje til eit flyttbart hønsehus, der dei kjem ut kvar dag. Det gjer huset unødig tungt, og det gjer det vanskelegare å flytte på ein våt vestlandsgard. Alle hønene stormar ut kvar morgon, og brukar mykje av tida ute. Det er ikkje behov for fast golv inne, og det hindrar den naturlege gjødslinga av enga som flyttinga av hønsehuset gjer. Då må vi skrape ut gjødsel og strø og kompostere, det er unødig arbeid.*»

Fortolkning av fritekstsvar

I undersøkelsen stilles flere spørsmål om konsekvensene bestemte tolkninger av regelverket kan ha for driftsbygningen. Respondentene får muligheten til å beskrive konsekvensene med egne ord, og de står

fritt til å behandle spørsmålene som praktiske bygningstekniske spørsmål eller mer overordnet om vilkårene for en videre drift.

Et sentralt spørsmål er hvorvidt endringene i driftsbygning som følge av de foreslåtte fortolkningene av regelverket, gjør det vanskelig å videreføre den økologiske produksjonen.

Isolert sett er ikke alltid svarene som tyder på dette så synlige. Ser man for eksempel på spørsmålet om konsekvenser for driftsbygningen ved minimum 2 m per 100 m² utgangshull fra bruksareal inne til utbygget (veranda) (spørsmål 13 i Vedlegg 1), er det kun én respondent av 12 med over 3000 vernehøner som eksplisitt skriver at regelendringen vil føre til nedlegging eller omlegging til ikke-økologisk drift. Samtidig svarer to av fem respondenter i kategorien 100-2999 vernehøner det samme på det samme spørsmålet. Dermed øker tallet til 14,3 % som eksplisitt skriver at driften vil opphøre ved regelverksendringen. Legger vi til fire respondenter som uttrykker at regelverket kan være vanskelig å etterleve, er summen 33 %, men dette er en tolkning om at «vanskelig» også betyr at man gir seg. Slik er det ikke nødvendigvis.

Skal vi derimot se på omfanget at respondenter som eksplisitt oppgir at det blir slutt på den økologiske produksjonen som følge av en av forslagene til endring av regelverk, er tallet noe annerledes:

I tillegg til de tre som svarer eksplisitt at de vil avslutte økologisk produksjon på dette spørsmålet (spørsmål 13) over, svarer to til det samme på neste spørsmålet (spørsmål 14 i Vedlegg 1). Ytterligere to svarer dette på senere spørsmål om å holde flokker atskilt eller krav om maksimalt tre etasjer (spørsmål 15-17). Til sammen sju respondenter, hvorav én også kan tolkes til å ville legge ned eller pensjonere seg innen den tid («*Kravet kjem i 2030. Då er det slutt på øko produksjon for vår del.*»). Hvis vi utelater sistnevnte, vil det si at av de totalt 25 respondenter med over 100 dyr, uavhengig av art, er det altså 24 % som melder at de vil legge ned økologisk produksjon.

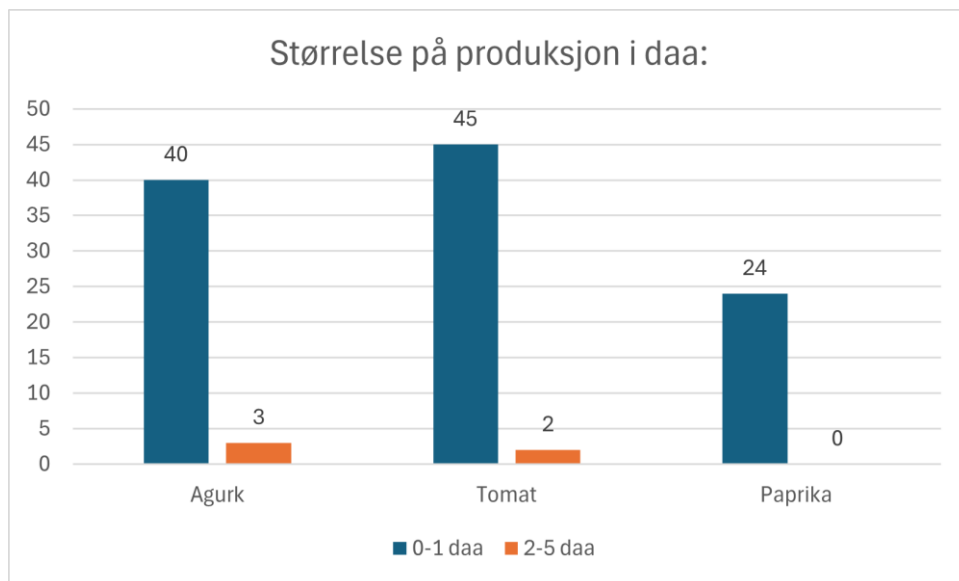
Dette er altså eksplisitte erklæring om å legge ned eller legge om. Inkluderer vi svar som «*Kan ikke understreke nok hvor krevende det er når regelverksendringer krever til dels omfattende ombygginger av driftsbygninger. Det har bonden egentlig ikke råd til, men vi har ikke noe valg.*», «*Vi har det Det vet jeg ikke får se hva jeg gjør i 2030 et helt utrolig regel som er helt meningsløst*» (sic) og «*regelverket tar ikke hensyn til økonomi og praksis gjennomførbarhet*», er vi på 9 eller 12 av 25 (36 % eller 48 % av respondentene med over 100 fjørfe uavhengig av produksjon).

Uavhengig av hvor strengt man fortolker svarene, er det tegn til at en betydelig andel fra en fjerdedel til halvparten av større fjørfeprodusenter mener at regelverksforslagene er utfordrende. De øvrige svarene peker i ulike retninger, enten respondentene mener endringene er mulige å gjennomføre eller at de ikke innebærer en endring for deres driftsbygninger. Det er også flere som uttrykker at de skulle sett at reglene var annerledes, om enn ikke like negativt som de over.

Veksthus

Nytt økologiregelverk innfører krav om dyrking i jord, og forbud mot dyrking i avgrenset medium. Norske virksomheter får tilsvarende overgangsordning som nordiske land frem til 31.12.2031 for eksisterende virksomheter og arealer som var godkjent per 14.06.2018. Forbudet mot dyrking i avgrenset medium gjelder ikke for blomster og krydderurter/mikrogrønt som selges sammen med pottene til endelig forbruker.

Totalt 54 respondenter svarer at de har produksjon av tomat, agurk eller paprika i veksthus. Prosentvis kommer flest av svarene fra Akershus, Vestland (begge 16 %) og Innlandet (begge 22 %).

Figur 8: Antallet svar fordelt på produksjon og dekar

15 av disse dyrker i avgrenset bed (6 med betongdekke og 9 uten fast dekke under) mens 38 kun direkte i jordbunnen. På spørsmål om de har gjennomført eller planlagt endringer i veksthusene for å møte de nye kravene som gjelder fra 2032, svarer kun fire bekreftende. Disse tilhører kategorien uten fast dekke under, og de melder at de allerede har eller vil grave ut gulvet og etterfylle med matjord.

Spør vi hva som skal til for at respondentene skal fortsette sin veksthusproduksjon etter 2031, skiller de 15 svarene seg i hovedsakelig fire kategorier. Tre respondenter peker på at kravet om dyrking i bakken er for krevende og vil svekke norsk økoproduksjon. Som en av respondentene svarer må «kravet om dyrking i bakken [...] bort ellers taper vi kampen mot import.». Tre respondenter peker på manglende lønnsomhet, og fire melder at driften opphører innen denne datoen. De resterende presiserer ikke hvorfor driften vil opphøre før 2031, men noen peker på at det bygningskonstruksjonen er et hinder for videre drift: «Vi har kjeller under drivhuset, så det er umulig å åpne opp under. Eg får derfor ikkje fortsette slik det blir drifta idag, etter '31.»

Gruppen som har over 2 dekar agurk eller tomat består av svært få respondenter, men begge de som har formulert en kommentar på spørsmålet om produksjon etter 2023, kommenterer på ulikt vis at videre drift ikke er mulig enten fordi økonomien til omlegging ikke strekker til, eller fordi de mener at driften vil tape mot import av økologisk agurk og tomat.

Husdyrgjødsel

På bakgrunn av diskusjoner om videre utvikling av regelverket for bruk av ikke-økologisk husdyrgjødsel, stilte vi respondentene spørsmål om opphavet til gjødselen og vilkårene for dyrene, spesifikt om tilgang på utearealer deler av året eller om de har hatt tilstrekkelig med fast liggeareal eller ikke spaltegulv.

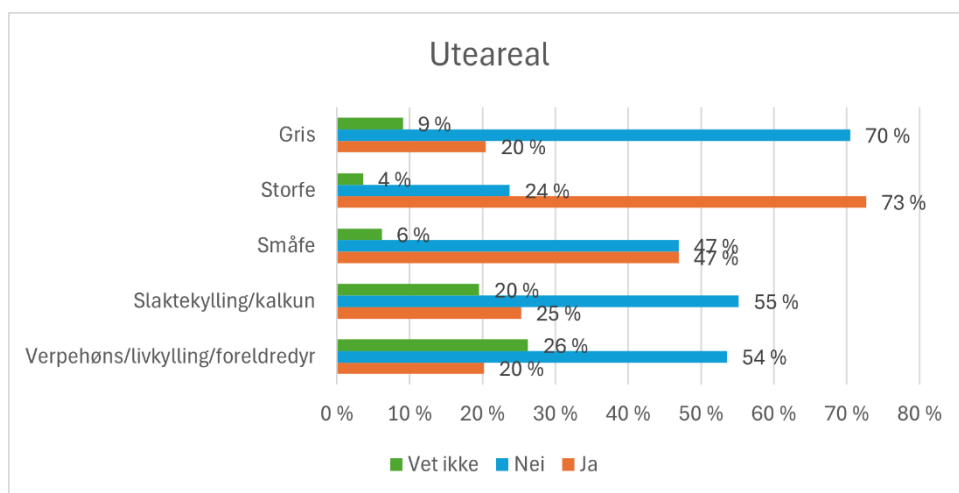
Av 597 respondenter svarer 14 % at de kun bruker ikke-økologisk husdyrgjødsel. 23 % bruker både økologisk og ikke-økologisk husdyrgjødsel mot 40 % som kun bruker økologisk husdyrgjødsel. 8 % benytter ikke husdyrgjødsel i hele tatt, og 16 % benytter kun handelsgjødsel.

Figur 9: Type husdyrgjødsel i prosent

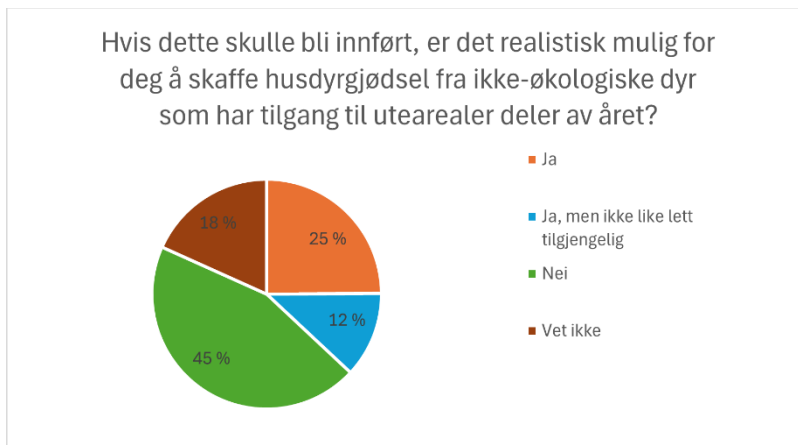
Kun de som svarte at de benyttet kun ikke-økologisk eller både økologisk og ikke-økologisk husdyrgjødsel, ble bedt om å svare på oppfølgingsspørsmål. Totalt utgjorde denne gruppen 220 respondenter, men enkelte besvarelser består kun av «Ikke relevant»-svar (19 stk. for spørsmål om uteareal for eksempel).

På spørsmål om hvilke dyreslag den ikke-økologisk husdyrgjødsel kommer fra og hvorvidt de ikke-økologiske dyra har hatt tilgang til uteareal deler av året, svarer flest at småfe og storfe har hatt tilgang på uteareal (henholdsvis 43 og 73 %). Svaret er omvendt for gris og fjørfe.

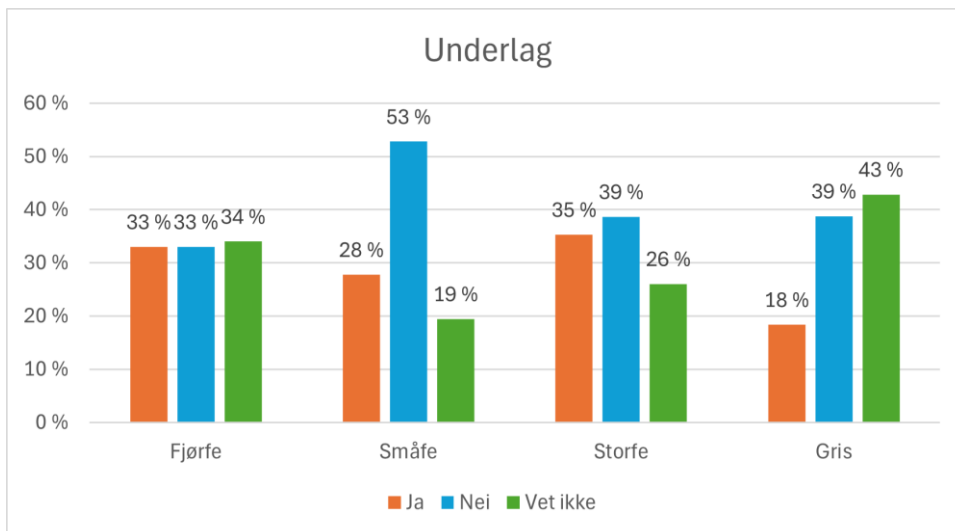
Figur 10: Hvis dette skulle bli innført, er det realistisk mulig for deg å skaffe husdyrgjødsel fra ikke-økologiske dyr som har tilgang til utearealer deler av året?

Spør vi respondentene om det ville være realistisk å skaffe seg husdyrgjødsel fra ikke-økologiske dyr som har hatt tilgang til utearealer, svarer 37 % «Ja» (25 %) eller «Ja, men ikke like lett tilgjengelig» (12 %). Den største gruppen mener det ikke er realistisk (45 %).

Figur 11: Er dette kravet realistisk gjennomførbart?

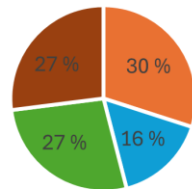
Det er et økologisk prinsipp at husdyrrom skal ha tett dekke på minst halve gulvarealet. Et spørsmål om hvilke dyreslag ikke-økologisk husdyrgjødsel kommer fra og om de ikke-økologiske dyra har vært holdt på tett dekke på mindre enn halve arealet, ser vi at en større prosentandel er usikker på hvilket underlag dyrene har.

Figur 12: Hvis dette skulle bli innført, er det realistisk mulig for deg å skaffe husdyrgjødsel fra ikke-økologiske dyr som har tilgang til heldekkende gulv på mer enn halve arealet?

I ingen av husdyrkategoriene svarer flere bekræftende enn «Nei» eller «Vet ikke».

Hvis dette skulle bli innført, er det realistisk mulig for deg å skaffe husdyrgjødsel fra ikke-økologiske dyr som har tilgang til heldekkende gulv på mer enn halve arealet?

■ Ja ■ Ja, men ikke like lett tilgjengelig ■ Nei ■ Vet ikke

Figur 13: Er dette kravet realistisk gjennomførbart?

Likevel svarer 46 % at et krav om heldekkende gulv på over halve arealet for gjødsel fra ikke-økologiske dyr er mulig. «Ja» svarer 30 % av respondentene og «Ja, men ikke like lett tilgjengelig» svarer 16 %. Like mange svarer negativt eller er usikker på svaret (27 %).

Storfe

Okser

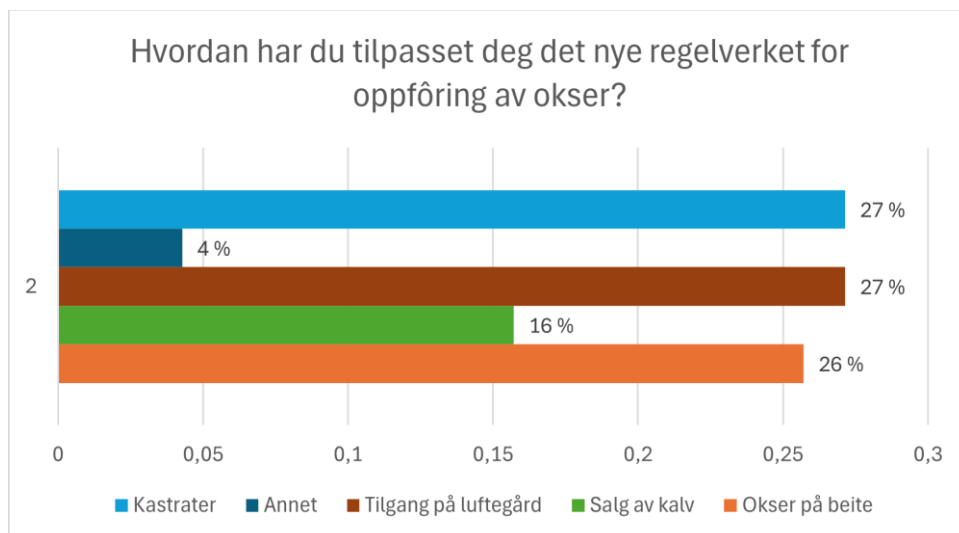
71 respondenter oppgir at de fôrer fram okser og får dermed oppfølgingsspørsmål om dette temaet. Prosentvis kommer flest av svarene på spørsmål om man aler opp okser fra Akershus (13 %), Trøndelag (18 %) og Innlandet (21 %). 74 andre respondenter svarer de ikke har okser, men annet storfe. Til sammen 145 respondenter får dermed tilbud om oppfølgingsspørsmål om dyrevelferd for storfe.

På spørsmål om respondentene er kjent med veilednings- og utredningsarbeidet som er gjort på området, svarer 28 % at de kjenner til arbeidet og har hatt glede av det selv. 35 % har kjennskap til det, men ikke benyttet. De resterende 37 % kjenner ikke til dette. Som for fjørfe, lenkes det i spørsmålet her til RVUs nettsider.

De fleste oppgir at de enten har tilpasset seg de nye kravene, eller at de nye kravene påvirket ikke deres drift (80 %). 13 % sier at de ikke har tilpasset seg, men kommer til å gjøre det, og de resterende 7 % sier at de ikke vil tilpasse seg, mao. enten legge ned drift eller legge om til ikke-økologisk drift.

84 % av de som har kjennskap til veilednings- og utredningsarbeidet på feltet, svarer at de har tilpasset seg eller at det ikke er aktuelt for deres drift. 15 % av de som ikke har kjennskap til dette, svarer at de ikke har tilpasset seg og kommer ikke til å gjøre det mens 11 % svarer at de ikke har tilpasset seg, men vil gjøre det.

For de som har tilpasset seg, fordeles svarene jevnt mellom å ha okser på beite (26 %), ha kastrater (27 %) eller gi tilgang til luftegård (26 %).

Figur 13: Tilpasning til nytt regelverk i prosent

Kun et fåtall benytter muligheten i et åpent tekstfelt til å kommentere på andre utfordringer med regelverket for produksjon av økologiske okser, men et flertall kommenterer på sikkerheten til bonde og dyr (fem av femten svar). Ellers nevner én at gjerdeplikten ikke overholdes og en annen nevner tilbakeholdelsesfrist for snyltebehandling. Enkelte kommenterer at plass er et problem, og en melder at hen kommer til å slutte det økologiske okseholdet pga. krav til luftegård.

Dyrevelferd for storfe

Respondentene fikk mulighet også til å svare på spørsmål om dyrevelferd for storfe. Her fikk flere respondenter mulighet til å svare, ikke bare de som ble loset gjennom spørsmålene om okse. Vi stilte respondentene spørsmål om løsdrift og diing for storfe og 188 respondenter ønsket å svare. På grunn av en teknisk feil, ble respondentene som hadde ammekyr ikke skilt fra respondenter med melkekyr, noe som gjør at spørsmålet om diing må tas ut av undersøkelsen.

84 % melder at dyrene er oppstallet i løsdrift. 9 % driver en kombinasjon av løsdrift og båsdrift, og de resterende 7 % kun båsdrift. Respondentene som oppga at de driver en form for kombinasjon, presiserer også med egne ord hva det innebærer. Enkelte har flere dyr enn båser og har noen i bingje, mens andre oppgir at kalvene går fritt.

Avslutningsvis ga vi respondentene mulighet til å svare på om det er regler som oppleves som vanskelig å tilpasse driften etter, utover spørsmålene de har svart på så langt. 127 av disse svarene var kommentarer til regelverket og annet. Det kan være komplisert å sammenfatte innholdet i så mange spesifikke kommentarer knyttet til ulik form for drift, men overordnet ser vi at noen tema skiller seg ut.

28 respondenter kommenterer på utfordringer knyttet til tilgang på økologisk avlsdyr/livdyr. Ikke alle kommenterer hvilken art det er snakk om, men tilgang på økologisk vær er av flere omtalt som et problem: «Ny regel om at innkjøpt vær må være økologisk, hvis ikke må det søkes disp. Hva er hensikten med denne regelen? Blir vanskelig når det er få nok som driver med min sauerase som det er. Med seks måneders karens er jo væren økologisk ved evt. slaktning like vel. Det kan vel ikke være økologisk sæd som er problemet.»

Like mange respondenter har meninger knyttet til regelverk og dokumentasjonskrav generelt eller spesifikt. Her mener enkelte at dokumentasjon er krevende, enten det handler om utmarksbeite eller

mottakskontroll for små virksomheter, og de fleste mener at graden av dokumentasjonskrav og problemer knyttet til byråkrati er de største utfordringene. Differensiering av regelverkskrav etter størrelse på virksomhet blir nevnt av flere. Enkelte etterlyser bedre verktøy, i form av ny skifte- eller gjødselplan.

23 respondenter har kommentarer knyttet til husdyrgjødsel. 14 melder at de vil få problemer med et krav om kun økologisk husdyrgjødsel, mens seks mener at eventuelle krav om driftsformen (fast gulv og tilgang på uteareal) hos leverandører av ikke-økologisk husdyrgjødsel vil være et problem.

Helse og dyrevelferd er underliggende tema for flere. Av de ti som legger mest vekt på helse, er enkelte kritisk til tilbakeholdelsesregler, andre til mulighetene til å påvirke kostholdet til dyrene. Andre mener diekravet for storfe er vanskelig å etterleve.

11 respondenter har synspunkter til fôr. Tilgang er en gjenganger, enten det er snakk om grovfôr eller kraftfôr.

Ni respondenter mener krav om fast liggeunderlag er vanskelig å tilpasse seg for småfe.

Selv om flere respondenter er innom temaet lønnsomhet og økonomi knyttet til enten pris på det man selv trenger eller prisen man selv får for sine varer, er det kun seks respondenter som løfter dette som sin fremste innvending mot dagens tilstand.

Fire respondenter peker på byggtekniske eller økonomiske problemer knyttet nye regler for fjørfehold. Fire respondenter etterlyser bedre tilgang og mer forskning på økologisk frø.

Fire respondenter melder om utfordringer knyttet til parallellproduksjon.

Vedlegg 1: Spørsmålene fra undersøkelsen

Spørsmål	Svaralternativer
Side 1	
1. I hvilket år startet din virksomhet med økologisk produksjon?	Slider: 1986-2024
2. Hva er størrelsen på jordbruksarealet ditt i drift?	Fem alternativer: <ul style="list-style-type: none"> - Under 100 daa - 100-199 dekar - 200-299 dekar - 300-499 dekar - 500 dekar eller mer
3. Hvordan ble du kjent med de regelverksendringene som ble innført i 2022?	Avhuking (minimum 1): <ul style="list-style-type: none"> - Nyhetsbrev, sms eller tilsvarende fra Debio - Nyhetsbrev eller nettsiden til Mattilsynet - Fagrådgiver - Fagtidsskrift - Nyhetsmedier - Internett - Gjennom revisor - Andre gårdbrukere - Annet (vennligst spesifiser)
4. Føler du deg godt informert om regelverksendringene?	To alternativer: <ul style="list-style-type: none"> - Ja - Nei
5. Hvordan ønsker du å motta informasjon om endringer i økologiregelverket?	Tre alternativer: <ul style="list-style-type: none"> - SMS - E-post - Annet (vennligst spesifiser):
6. Hvordan stiller du deg til det nye regelverket for egen bedrift?	Skala fra 1-6 fra negativ til positiv
7. Hvordan stiller du deg til det nye regelverket generelt?	Skala fra 1-6 fra negativ til positiv
8. Hva var de tre viktigste grunnene til at du valgte økologisk drift?	Avhuking (maks tre): <ul style="list-style-type: none"> - Agronomisk interessant - Ønsker å produsere mat uten bruk av kunstgjødsel og sprøytemidler - Driften var økologisk da jeg tok over - Markedsutsikter - Bedre økonomi/merpris <ul style="list-style-type: none"> - Jeg mener økologisk er mer bærekraftig enn ikke-økologisk - Annet (vennligst spesifiser)
9. Hva er de tre mest utfordrende aspektene ved økologisk drift?	Avhuking (maks tre): <ul style="list-style-type: none"> - Faglig felleskap - Usikre fremtidsutsikter - Ugrasbekjemping - Utfordrende agronomi

	<ul style="list-style-type: none"> - Vanskelig å få ting gjort til rett tid - Økonomi - Tilgang til gjødsel - Usikker markedsadgang - Annet (vennligst spesifiser)
Side 2	
10. Driver du med fjørfe?	To alternativer: <ul style="list-style-type: none"> - Ja - Nei
Side 3	
11. Er du kjent med veilednings- og utredningsarbeid som er gjort på området?	Tre alternativer: <ul style="list-style-type: none"> - Ja, har hatt nytte av rapportene for eget driftsopplegg - Ja, men har ikke benyttet meg av rapportene for eget driftsopplegg - Nei, kjenner ikke til
12. Hvilke(n) fjørfekategori(er) har du og hvor stor besetning?	Matrise Dimensjon 1: Verpehøne Slaktekylling Livkylling Foreldre dyr Gås And Kalkun Dimensjon 2: Under 100 100-2999 Over 3000 Ikke relevant
13. Det blir nye regler for størrelse utgangshull fjørfehus fra 1.1.2025, hvor det i første omgang blir et krav om at produsentene har en plan for hvordan tilpasse fjørfehuset for gjennomføring før et nytt innsett. Det blir krav om minimum 2 m per 100 m ² utgangshull fra bruksareal inne til utbygget (veranda) dersom arealet i utbygget skal medberegnes som bruksareal. Dersom ikke arealet i utbygget medberegnes, er det til vurdering å ikke stille krav til størrelse utgangshull mellom inne til utbygget, men kun fra utbygget til uteareal. Vil en slik tolkning av regelverket få konsekvenser for hvordan din driftsbygning er utformet i dag?	To alternativer: <ul style="list-style-type: none"> - Nei - Ja (vennligst spesifiser)

14. Ville et eventuelt fremtidig krav om minimum 2 m per 1000 høner utgangshull fra bruksareal inne til utbygget (veranda) få konsekvenser for din driftsbygning og fjørfeproduksjon.	To alternativer: - Nei - Ja (vennligst spesifiser)
15. Hvordan har du tilpasset deg kravet om å holde flokkene atskilt utendørs?	Kommentarfelt
16. Hvordan har du tilpasset deg kravet om å holde flokkene atskilt i utbygget (veranda)?	Kommentarfelt
17. I det nye regelverket fra 2022 er det krav om maksimalt tre etasjer i aviaret (fra 1.1.2030). Hvis det er aktuelt for din produksjon, beskriv gjerne hvordan du har tenkt å løse eller tilpasse deg kravet.	Kommentarfelt
18. Andre utfordringer med regelverket for produksjon av økologisk fjørfe?	Kommentarfelt
Side 4	
19. Driver du med produksjon i veksthus (tomat, agurk, paprika)?	To alternativer: - Ja - Nei
Side 5	
20. Størrelse på produksjon i daa:	Matrise: Dimensjon 1: Agurk Tomat Paprika Dimensjon 2: 0-1 2-5 Over 5
21. Hvordan dyrker du tomater, agurker eller paprika i dag?	Tre alternativer - Kun direkte i jordbunnen - Avgrenset bed med f.eks. betongdekke - Avgrenset bed uten fast dekke under
Side 6	
22. Har du gjennomført eller planlagt endringer i veksthusene for å møte de nye kravene som gjelder fra 2032?	To alternativer: - Nei - Ja (vennligst spesifiser)
23. Hva skal til for at du skal fortsette din veksthusproduksjon etter 2031?	Kommentarfelt
Side 7	
24. Bruker du ikke-økologisk husdyrgjødsel?	Fem alternativer: - Ja - Ja, bruker både økologisk og ikke-økologisk husdyrgjødsel - Nei, bruker kun økologisk husdyrgjødsel - Nei, bruker ikke husdyrgjødsel - Nei, kun handelsgjødsel tillatt brukt i økologisk produksjon
Side 8	

<p>25. Hvilke dyreslag kommer ikke-økologisk husdyrgjødsel fra og har de ikke-økologiske dyra hatt tilgang til uteareal deler av året?</p>	<p>Matrise: Dimensjon 1: Verpehøns/livkylling/foreldre dyr Slaktekylling/kalkun Småfe Storfe Gris</p> <p>Dimensjon 2: Ja Nei Vet ikke Ikke relevant</p>
<p>26. Hvis dette ble innført, er det realistisk mulig for deg å skaffe husdyrgjødsel fra ikke-økologiske dyr som har tilgang til utearealer deler av året?</p>	<p>Fire alternativer: - Ja - Ja, men ikke like lett tilgjengelig - Nei - Vet ikke</p>
<p>Side 9</p>	
<p>27. Hvilke dyreslag kommer ikke-økologisk husdyrgjødsel fra og har de ikke-økologiske dyra vært holdt på spaltegulv på mer enn halve arealet?</p>	<p>Matrise: Dimensjon 1: Fjørfe Småfe Storfe Gris</p> <p>Dimensjon 2: Ja Nei Vet ikke Ikke relevant</p>
<p>28. Hvis dette ble innført, er det realistisk mulig for deg å skaffe husdyrgjødsel fra ikke-økologiske dyr som har tilgang til utearealer deler av året?</p>	<p>Fire alternativer: - Ja - Ja, men ikke like lett tilgjengelig - Nei - Vet ikke</p>
<p>Side 10</p>	
<p>29. Fører du fram okser?</p>	<p>Tre alternativer: - Ja - Nei - Nei, men har annen storfeproduksjon</p>
<p>Side 11</p>	
<p>30. Er du kjent med veilednings- og utredningsarbeid som er gjort på området?</p>	<p>Tre alternativer: - Ja, har hatt nytte av rapportene for eget driftsopplegg</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Ja, men har ikke benyttet meg av rapportene for eget driftsopplegg - Nei, kjenner ikke til
31. Har du tilpasset deg de nye kravene til oksehold?	<ul style="list-style-type: none"> - Jeg har tilpasset meg de nye kravene / de nye kravene påvirket ikke min drift - Ikke tilpasset meg, men planlegger å gjøre det - Ikke tilpasset meg og kommer ikke til å gjøre det
Side 12	
32. Hvordan har du tilpasset deg det nye regelverket for oppføring av okser?	<p>Fire alternativer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tilgang til luftegård - Kastrater - Okser på beite - Salg av kalv - Annet (vennligst spesifiser)
33. Andre utfordringer med regelverket for produksjon av økologiske okser?	Kommentarfelt
Side 13	
34. Har du storfebesetning og vil du svare på noen spørsmål om dyrevelferd for storfe?	<p>To alternativer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ja - Nei
Side 14	
35. Er dyrene stallet opp i løsdrift?	<p>To alternativer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ja, løsdrift - Ja, begge deler (vennligst beskriv omfang:) - Nei, oppbinding
36. I økologisk dyrehold skal ku og kalv ha samvær i minimum tre dager. Mener du at denne regelen er viktig for dyrevelferden?	<p>To alternativer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ja - Nei
36. Hvor lenge dier kalven etter fødsel hos deg?	<p>To alternativer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tre dager - Mer enn tre dager - Ikke aktuelt
37. Hvilke konsekvenser får det for din drift hvis tidsperioden for diing forlenges utover de pålagte tre dagene?	Kommentarfelt
38. Hvor lenge får ku og kalv gå sammen (med eller uten diing) hos deg?	<p>To alternativer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tre dager - Mer enn tre dager - Ikke aktuelt
Side 15	
40. Er det regler som oppleves som vanskelig å tilpasse driften etter utover spørsmålene over?	Kommentarfelt
41. Ønsker du å delta i trekningen av refundert grunngebyr, oppgi din e-postadresse her:	E-postfelt